

М. Цховребова,

аспірантка кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародного гуманітарного університету

СИСТЕМА ГАРАНТІЙ ЕФЕКТИВНОГО СУДОВОГО ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТІВ ПРАВА У ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРАХ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Вступ. Післявоєнне відновлення України вимагає формування всебічного підходу до розуміння не лише напрямів, але й реальних механізмів їх втілення. Не викликає сумніву, що впровадження ефективних програм забезпечення економічного зростання, соціального захисту, міжнародної співпраці та довготривалого розвитку нашої держави має засновуватися, в тому числі, на якісних нормативних положеннях і ефективному правосудді. Збалансоване поєднання міжнародних правових стандартів і національних інтересів стане основою стабільності правового регулювання та стійкості держави. Одним із ключових компонентів у цій сфері є здійснення правосуддя та система гарантій ефективного судового захисту суб'єктів права у публічно-правових спорах.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз і класифікація системи гарантій ефективного судового захисту суб'єктів права у публічно-правових спорах, визначення їх місця у забезпеченні стабільності інвестиційного відновлення України.

Результати дослідження. Визначення чітких і ефективних механізмів судового захисту зумовлено врахуванням багатьох факторів: від суто інституційно-організаційних, як то наявність системи судів і їх належного фінансування, до норматив-

но-правових, якими регламентуються засади та безпосередні процедури здійснення правосуддя. Важливим фактором економічного розвитку виступає усвідомлення, що неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин надає можливість належним чином відновити порушені суб'єктами владних повноважень права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб.

Розглядаючи особливості публічно-правової сфери як комплексу суспільних відносин, що регулюються нормами публічного права, де однією зі сторін виступає держава, її органи або інші суб'єкти, наділені владними повноваженнями, особливу увагу слід приділяти питанням вирішення публічно-правових спорів. Справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень є однією з умов забезпечення інвестиційного відновлення України. Права на захист і реалізацію інтересів кожного відповідного суб'єкта мають бути забезпечені певною системою гарантій. Статтею 7 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» регламентовано, що «доступність

правосуддя для кожної особи забезпечується відповідно до Конституції України та в порядку, встановленому законами України» [13].

В свою чергу, статтею 55 Конституції України визначено: «...кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб» [11].

У статті 4 КАС України зазначено: «...публічно-правовий спір – спір, у якому: хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій; або хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг; або хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи» [10].

Досліджуючи правову природу публічно-правового спору, окремі науковці зазначають, що «...це спір із приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів публічно-правових відносин, в якому одна зі сторін є об'єктом публічно-правового впливу, а інша має публічно-владні повноваження і є носієм правового обов'язку або в якому обидві сторони наділені публічно-владними повноваженнями... поняття «публічно-правові спори» охоплює як адміністративно-правові (державно-управлінські) спори, так і ряд інших спорів, в яких хоча б однією зі сторін виступають суб'єкти владних повноважень» [8, с. 128].

Не викликає сумніву, що ключову роль в ідентифікації публічно-правового

спору відіграють публічні правовідносини. З цього приводу В. М. Бевзенко зазначає: «...публічні правовідносини є основними й для адміністративного процесуального права, оскільки визначають коло потенційних учасників адміністративного судочинства, дозволяють відмежувати суб'єктів владних повноважень від інших, подібних до них суб'єктів. Зміст та особливості публічно-правових відносин обумовлюють спрямованість та послідовність дій адміністративного суду, уповноваженого розглядати та вирішувати конкретний публічно-правовий спір. Через правовідносини здійснюються процесуальні повноваження учасників адміністративного судочинства» [1, с. 6].

Своєю чергою, у мотивувальній частині Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 2011 р. № 19-рп/2011 зокрема зазначено, що «КАС України регламентує порядок розгляду не всіх публічно-правових спорів, а лише тих, які виникають у результаті здійснення суб'єктом владних повноважень управлінських функцій і розгляд яких безпосередньо не віднесено до підсудності інших судів» (абзац третій підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини) [14].

Ефективність судового захисту прав та інтересів особи в адміністративному судочинстві включає: ефективність розгляду та вирішення справи; ефективність способу захисту; ефективність судового рішення; ефективність виконання судового рішення [3].

Відповідно до статті 6 Європейської конвенції з прав людини, кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи незалежним і безстороннім судом. Гарантії судового захисту є механізмом реалізації цього права.

Систему гарантій ефективного судового захисту суб'єктів права у публічно-правових спорах можна визначити як сукупність компонентів, які забезпечують реальне, ефективне

та безперешкодне здійснення права особи на судовий захист у публічно-правових спорах. Така сукупність складається з певних рівнів: нормативно-правові гарантії, інституційні гарантії, інформаційно-технічні гарантії, допоміжні гарантії.

До нормативно-правових гарантій слід відносити законодавчо закріплені положення, які встановлюють порядок реалізації та захисту прав осіб у адміністративному судочинстві, а саме: норми міжнародного права (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, практика ЄСПЛ); конституційні гарантії (ст. 55, 124 Конституції України); норми Кодексу адміністративного судочинства України (КАС України); принципи адміністративного процесуального права та судочинства.

Конституційними засадами (принципами) судочинства, що безпосередньо спрямовані на гарантування ефективного поновлення у правах особи, яка за їх захистом звернулася до суду, є зокрема: рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; змагальність сторін, свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості; гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; розумні строки розгляду справи судом; забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення; обов'язковість судового рішення [2, с. 140].

Як слушно зазначає С. В. Ківалов, принципи адміністративного процесуального права можуть бути класифіковані за різними підставами: «...за об'єктом правового регулювання вони поділяються на дві групи: принципи організаційно-функціональні, що визначають устрій судів і процес одночасно, і принципи функціональні, що визначають тільки процесуальну діяльність суду і учасників адміністративного процесу. Організацій-

но-функціональні принципи: верховенства права; здійснення правосуддя тільки судом; незалежності суддів; рівності всіх перед законом і судом та ін. Функціональні принципи: змагальності; диспозитивності; офіційного з'ясування усіх обставинних справи та ін.» [9, с. 25].

Інституційні гарантії забезпечують функціонування системи адміністративних судів та органів, які сприяють здійсненню судочинства; до них слід відносити: систему адміністративних судів (місцеві адміністративні суди, тобто місцеві загальні суди як адміністративні суди та окружні адміністративні суди; апеляційні адміністративні суди; Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду); органи суддівського самоврядування та суддівського врядування (збори суддів, Рада суддів України, з'їзд суддів України; Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів); Державна судово адміністрація.

З цього приводу В. Бойко слушно стверджує, що «основні завдання Державної судової адміністрації полягають у здійсненні організаційного забезпечення функціонування суду та забезпеченні фінансування органів судової влади, суддівського самоврядування, а також всіх інших суб'єктів публічної адміністрації, які виконують свої повноваження у сфері здійснення правосуддя» [4, с. 149].

Інформаційно-технічні гарантії є відображенням імплементації в діяльність судової системи новітніх технологій та інструментів, до яких слід відносити електронні реєстри (Єдиний державний реєстр судових рішень) та електронний суд.

О. В. Бринцев констатує: «...у широкому розумінні «електронний суд» як елемент інформаційного суспільства – це самостійна унікальна форма судового процесу, заснованого на новітніх інформаційних технологіях, що забезпечують повний цикл розгляду судової справи в електронному форматі» [5, с. 25].

В цьому контексті ми повинні чітко розрізняти такі взаємопов'язані, але не тотожні поняття, як «електронне судочинство», «електронне правосуддя» та «електронний суд».

М. Зубашков обґрунтовує: «...співвідношення між поняттями «електронне судочинство», «електронне правосуддя» та «електронний суд» полягає в тому, що електронне судочинство є частиною електронного правосуддя, а електронний суд є конкретним інструментом, програмним продуктом, що забезпечує функціонування електронного судочинства» [7, с. 171].

Слід погодитися з Н. І. Логіною, що електронний суд «...допоможе вирішити існуючі проблеми в системі судочинства, а саме: забезпечити доступність правосуддя за рахунок обміну електронними документами між усіма учасниками судового процесу, скоротити судові витрати на поштові відправлення та виготовлення паперових документів, удосконалити та прискорити передачу судових документів між судами тощо. Електронне правосуддя спрямовано на забезпечення прозорості та доступності правосуддя, на підвищення якості роботи судів та значну економію державних коштів. Реалізація проекту «Електронний суд» є одним із напрямів підвищення ефективності роботи правосуддя в Україні» [12, с. 433–434].

Допоміжні гарантії спрямовані на закріплення додаткових можливостей забезпечення ефективного судового захисту суб'єктів права, до них слід відносити: надання пільг щодо судового збору для певних категорій осіб, можливість отримання безоплатної правничої допомоги.

Узагальнюючи судову практику, М. І. Смокович та Н. Л. Богданюк зазначають, що «...сплата судового збору не повинна перешкоджати доступу до правосуддя, ускладнювати цей доступ таким чином і такою мірою, щоб завдати шкоди самій суті цього права, та має переслідувати

законну мету. З огляду на це адміністративні суди зобов'язані забезпечити доступ до суду з неухильним дотриманням вимог Закону про судовий збір, у тому числі й щодо відстрочення та розстрочення сплати судового збору, зменшення його розміру або звільнення від його сплати» [6].

Р. Я. Шийович, аналізуючи природу правової допомоги, підкреслює: «...безкоштовна правова (правнича. – Авт.) допомога в адміністративному судочинстві може бути надана у вигляді складання документів правового характеру та представництва у суді. При наданні безоплатної правової допомоги ширші можливості суб'єктів недержавної системи надання безоплатної правової допомоги, у тому числі у адміністративних справах (наприклад, юридичні клініки). Право на безоплатну юридичну допомогу є необхідним засобом, що забезпечує доступність правосуддя та право на справедливий судовий розгляд, сприяє реалізації завдань адміністративного судочинства, серед яких захист порушених чи оспорюваних прав громадян у сфері адміністративних правовідносин, зміцнення законності та запобігання порушенням» [15, с. 430].

Підсумовуючи, слід зазначити, що запропонована класифікація системи гарантій ефективного судового захисту не лише розкриває найбільш загальні характеристики досліджуваного напрямку, але й вказує орієнтири щодо подальших досліджень, зокрема в аспекті використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і систем для організації та здійснення правосуддя в адміністративних справах.

Висновки. Ефективний судовий захист суб'єктів права у публічно-правових спорах є однією з ключових складових повоєнного відновлення України. Судовий захист у публічно-правових спорах є основою розвитку адміністративного судочинства, яке має гарантувати ефективність

механізму контролю за діяльністю державних органів.

Система гарантій, яка забезпечує цей захист, відіграє важливу роль у підтриманні балансу між державою та приватними особами, а також у зміцненні довіри до судової системи. Гарантії ефективного судового захисту унеможливають свавільні рішення органів державної влади, сприяють забезпеченню законності та підзвітності влади перед громадянами.

Захист суб'єктів права у публічно-правових спорах має враховувати різницю між державними органами і приватними особами щодо їх ресурсів і можливостей. Система гарантій покликана забезпечити рівні умови та доступ до правосуддя, сприяти мінімізації ризиків неправомірного втручання держави у приватне життя та господарську діяльність, забезпечувати відновлення порушених прав.

У статті обґрунтовується, що захист прав та інтересів інвесторів є ключовим аспектом забезпечення економічної стабільності і залучення капіталу в Україну. Післявоєнне відновлення країни передбачає наявність ефективних механізмів судового захисту, зокрема в адміністративних судах, де розглядаються спори між інвесторами та державними органами. Інвестори можуть звертатися до адміністративних судів у випадках оскарження рішень органів державної влади та місцевого самоврядування (що перешкоджають реалізації інвестиційного проєкту), спорів щодо податкових зобов'язань, справ про неправомірне позбавлення інвестиційних стимулів або субсидій, оскарження відмов у наданні дозвільних документів, відшкодування збитків, вчинених незаконними діями держави та ін.

Визначено, що адміністративні суди є ключовим інструментом захисту інвесторів від неправомір-

них дій держави. Вдосконалення судової системи, пришвидшення розгляду справ і забезпечення виконання судових рішень є важливими факторами для розвитку України в умовах післявоєнного відновлення.

В процесі дослідження було встановлено, що система гарантій ефективного судового захисту суб'єктів права у публічно-правових спорах є сукупністю компонентів, які забезпечують реальне, ефективне та безперешкодне здійснення права особи на судовий захист у публічно-правових спорах. Така сукупність складається з певних рівнів: нормативно-правові гарантії, інституційні гарантії, інформаційно-технічні гарантії, допоміжні гарантії.

Розглянувши безпосередні алгоритми провадження, було сформульовано висновок, що судовий захист у публічно-правових спорах є основою розвитку адміністративного судочинства, яке має гарантувати ефективність механізму контролю за діяльністю державних органів. Система гарантій, яка забезпечує цей захист, відіграє важливу роль у підтриманні балансу між державою та приватними особами, а також у зміцненні довіри до судової системи. Гарантії ефективного судового захисту унеможливають свавільні рішення органів державної влади, сприяють забезпеченню законності та підзвітності влади перед громадянами. Відтак, система гарантій ефективного судового захисту у публічно-правових спорах виступає важливим компонентом забезпечення інвестиційного відновлення України.

Ключові слова: адміністративний процес, адміністративне судочинство, гарантії судового захисту, інвестиції, післявоєнне відновлення, публічно-правові спори, принципи судочинства, принципи адміністративного процесуального права, судовий захист, сучасна держава.

Tskhovrebova M. The system of guarantees of effective judicial protection of legal entities in public law disputes as one of the components of ensuring the stability of investment recovery in Ukraine

The article argues that the protection of investors' rights and interests is a key aspect of ensuring economic stability and attracting capital to Ukraine. The country's post-war recovery requires the availability of effective mechanisms for judicial protection, in particular in administrative courts, where disputes between investors and state bodies are considered. Investors can apply to administrative courts in cases of appealing decisions of state authorities and local self-government bodies (which impede the implementation of an investment project), disputes regarding tax obligations, cases of unlawful deprivation of investment incentives or subsidies, appealing refusals to provide permits, compensation for losses caused by illegal actions of the state, etc.

It is determined that administrative courts are a key tool for protecting investors from illegal actions of the state. Improving the judicial system, speeding up the consideration of cases and ensuring the execution of court decisions are important factors for the development of Ukraine in the conditions of post-war recovery.

In the process of research, it was established that the system of guarantees of effective judicial protection of legal entities in public law disputes is a set of components that ensure the real, effective and unhindered exercise of the right of a person to judicial protection in public law disputes. Such a set consists of certain levels: regulatory and legal guarantees, institutional guarantees, information and technical guarantees, auxiliary guarantees. Having considered the direct algorithms of the proceedings, the conclusion was formulated

that judicial protection in public law disputes is the basis for the development of administrative justice, which should guarantee the effectiveness of the mechanism for controlling the activities of state bodies. The system of guarantees that provides this protection plays an important role in maintaining the balance between the state and private individuals, as well as in strengthening trust in the judicial system. Guarantees of effective judicial protection make arbitrary decisions by state authorities impossible, contribute to ensuring the legality and accountability of authorities to citizens. Therefore, a system of guarantees of effective judicial protection in public law disputes is an important component of ensuring the investment recovery of Ukraine.

Key words: administrative process, administrative proceedings, guarantees of judicial protection, investments, post-war reconstruction, public law disputes, principles of judicial proceedings, principles of administrative procedural law, judicial protection, modern state.

Література:

1. Бевзенко В. М. Публічно-правові відносини: сутність та ознаки. *Право і Безпека*. 2009. № 1. С. 6–12.
2. Берназюк Я. Критерії ефективності судового захисту прав, свобод та інтересів особи у публічно-правових спорах. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 136–141.
3. Берназюк Я. Підходи Конституційного Суду України та Верховного Суду щодо ефективного судового захисту. 2023. URL: <https://surl.li/hfcsbc>
4. Бойко В. Роль і місце державної судової адміністрації України у забезпеченні діяльності місцевих судів: адміністративно-правові аспекти. *Наукові записки [Кіровоградського державного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія : Право. 2017. Вип. 2. С. 145–150.
5. Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. досвід та перспективи : монографія. Харків : Право, 2016. 72 с.
6. Довідка про результати вивчення та узагальнення практики застосу-

вання адміністративними судами Закону України «Про судовий збір». 2014. URL: <https://surl.li/oorcon>

7. Зубашков М. Проблема співвідношення понять «електронне правосуддя», «електронне судочинство» та «електронний суд» в цивільному процесі України. *Нове українське право*. 2024. Вип. 3. С. 165–172.

8. Квак В. В. Поняття «публічно-правовий спір» та «адміністративно-правовий спір» в законодавчій термінології. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. Вип. 7. С. 125–129.

9. Ківалов С. В. Адміністративний процес (загальна частина) : навч. посіб. (для здобувачів вищ. осв. ден. форми навч.) / С. В. Ківалов, А. Ю. Осадчий, О. В. Закаленко. Одеса, 2019. 224 с.

10. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. URL: <https://surl.li/qvzslq>

11. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://surl.li/isqith>

12. Логінова Н. І. Упровадження електронного правосуддя в систему судочинства. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.] ; МОН України, НУ ОЮА. Одеса : Юрид. л-ра, 2014. Вип. 72. С. 429–435.

13. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Осетрова Сергія Володимировича, від 14 грудня 2011 року, № 19-рп/2011. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/22-administratyvne-procesualne-pravo>

15. Шийович Р. Я. Право громадян на безоплатну правову допомогу в адміністративному судочинстві. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. №1. С.426–430. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/75.pdf>